Edward Wieczorek
MM Magazyn Przemysłowy
Architektura/Wybitni inżynierowie polscy

Spała Leona Mikuckiego

Rzadko prezentujemy na naszych łamach sylwetki ludzi związanych z historią przemysłu, zabytkami techniki itp. Nazwiska architektów pojawiają się niejako w tle prezentowanych obiektów. Dziś chcemy pokazać niezwykle ciekawe założenie urbanistyczne zespołu pałacu carskiego w Spale nad Pilicą i jego twórcę, inżyniera kolejnictwa i architekta – Leona Mikuckiego.

Zanim car rosyjski Aleksander III upodobał sobie na tereny myśliwskie nadpilickie lasy w Spale, istniał tu młyn Spałów i kilka domów śródleśnej osady. W latach siedemdziesiątych i osiemdziesiątych XIX w. car bywał w lasach nadpilickich kilkanaście razy, zatrzymując się zwykle w Skierniewicach, Lubochenku lub Smardzewicach. Dopiero na początku lat 80. XIX w. dojrzała myśl zbudowania w Spale pałacu myśliwskiego z obszernym zapleczem. Zadanie to powierzono mieszkającemu w Krakowie inżynierowi Leonowi Mikuckiemu.

Leon Mikucki (1828-1912) ukończył studia wyższe w zakresie inżynierii budowy mostów i architektury w Berlinie i w Paryżu, gdzie uczestniczył m.in. w pracach przy restauracji Luwru. Po studiach podjął pracę w różnych towarzystwach kolejowych, m.in. w należącej do Rotszyldów Kolei Północnej w Wiedniu i zarządzie Towarzystwa Kolei Galicyjskiej, dla której zbudował dwa żelazne mosty w Krakowie: w 1863 r. na Starej Wiśle (dzisiejszy wiadukt przy ul. Grzegórzeckiej) i w 1864 r. wspólnie z E. Ziffrem na Nowej Wiśle. Później pracował przy budowie linii Jezupol – Stanisławów dla kolei lwowsko-czerniowieckiej, linii Lwów – Brody oraz linii Przemyśl – Łupków. Tuż przed otwarciem tej ostatniej w 1872 r. wskutek konfliktu z Radą Nadzorczą złożył dymisję i przeniósł się do Krakowa, gdzie prowadził praktykę budowlaną. Jego dziełem z tego okresu był m.in. duży młyn amerykański zbudowany na Podgórzu w 1874 r. dla przemysłowca M. Barucha.

Do działalności w sferze kolejowej Leon Mikucki wrócił na terenie Królestwa Polskiego, budując most stalowy na Wieprzu pod Trawnikami dla Kolei Nadwiślańskiej oraz kierując budową kolei Koluszki – Tomaszów Mazowiecki. Być może wówczas zetknął się z zarządcą carskich terenów łowieckich, margrabią Zygmuntem Wielopolskim, który zlecił mu kontrakt na zespół cesarski w Spale. W archiwach rodzinnych Mikuckich zachował się list architekta z 12.10.1884 r. do jednej z córek, w którym pisze: „Przybyło nam znowu multum roboty, bośmy z Margrabią zrobili umowę na budowę pałacyku w Spale dla Cesarza, a oprócz tego jeszcze kilku budynków wolno stojących. I mam trasować kolej do Spały, bo zapewne i ją będziemy budowali.”

Po ukończeniu prac w Spale i powrocie na stałe do Krakowa Leon Mikucki brał czynny udział w pracach Krakowskiego Towarzystwa Technicznego i jego „Czasopisma Towarzystwa Technicznego Krakowskiego”, gdzie opublikował ponad 20 artykułów, m.in. Kwestia szerokości torów drugorzędnych kolei (1892), Wodociągi dla miasta Nowy Tyczyn (1893). Zmarł w 1912 r. w Krzeszowicach, a pochowano go na Cmentarzu Rakowickim w Krakowie.

Zaprojektowany przez Mikuckiego zespół spalski ze względu na gabaryty nie jest urbanistycznym

odzwierciedleniem „miasta ogrodu”, ale został doskonale wpisany w otaczającą go przyrodę. Jego głównym akcentem był klasycyzujący pałac carski z murowanym parterem dla świty i drewnianym piętrem dla cesarza, który miał tam swój gabinet, salon, sypialnię, jadalnię i narożne werandy. Choć z zewnątrz pałac nie był zbyt wyszukany, wnętrze wyposażono w meble z najlepszych europejskich wytwórni, łącznie z pozłacaną armaturą łazienkową. Pałac łączył się z budynkiem gospodarczym, mieszczącym kuchnie i spiżarnie. W obrębie zespołu pałacowego powstały w tym samym mniej więcej stylu domy dla personelu i służby, koszary dla kozackiej ochrony, stajnie, wozownie, elektrownia, 36-metrowa wieża wodociągowa z pompownią i siecią wodociągowo-kanalizacyjną.

Architektonicznie zespół rezydencjonalny nawiązywał do niektórych budowli rosyjskich, choć wszystkie one reprezentowały tzw. „styl myśliwski” – eklektyzm architektury tyrolskiej, neogotyckiej i klasycystycznej. Budynki wtopiono w zieleń otaczającego go lasu i parku krajobrazowego, ukształtowanego na sposób angielski, z licznymi egzotycznymi nasadzeniami (m.in. z Kaukazu). Niedługo potem uzupełniono zabudowania o hotele dla carskich gości: „Savoy” (dzisiejszy „Rogacz”) i „Bristol” (dzisiejszy „Dzik”) oraz budynek zarządcy zespołu, którym był w czasach Aleksandra III margrabia Zygmunt Wielopolski, a później jego syn – Władysław. Osobny kompleks zabudowań stanowiła rezydencja łowczego.

Na urządzane z wielką pompą polowania carowie przyjeżdżali zwykle co dwa lata. Często towarzyszyły im głowy innych państw (m.in. w polowaniu na dziki brał udział szach perski Nasr-ed-Din). Tu odbywały się także niektóre uroczystości domowe carskiej rodziny. Wszystko to przerwała I wojna światowa. Walki w okolicy Spały i Inowłodza były szczególnie zaciekłe i w grudniu 1915 r. Niemcy zajęli Spałę. W pałacu i hotelach urządzono szpitale polowe, a większość wyposażenia ruchomego wywieziono.

Po odzyskaniu przez Polskę niepodległości, w 1920 r. podjęto decyzje o ponownym przeznaczeniu dawnej rezydencji carskiej dla celów reprezentacyjnych. Tym razem dla Naczelnika Państwa, a później prezydentów RP. W Spale bywali wówczas Józef Piłsudski i kolejni prezydenci: Stanisław Wojciechowski, z którego inicjatywy zbudowano w Spale drewnianą kaplicę prezydencką (obecnie kościół parafialny), i Ignacy Mościcki, w czasach którego zaczęły się w Spale w 1928 r. ogólnopolskie dożynki „prezydenckie” (od 1928 r. na specjalnie w tym celu zbudowanym stadionie). Warto też wspomnieć, że w 1935 r. miał tu miejsce Jubileuszowy Zlot Harcerstwa Polskiego, w którym wzięło udział ponad 20 tys. harcerek i harcerzy z Polski i całego świata. Wówczas też postawiono w Spale spiżową figurę żubra, przeniesioną z Białowieży, gdzie upamiętniała carskie polowanie z 1860 r.

Niestety, do naszych czasów Spała dotrwała okaleczona. Pałac carski został spalony w 1945 r. i pozostał po nim tylko zarys podmurówki, dawne hotele przekształcono w domy wczasowe, budynek zarządcy – w przedszkole itd. Pojawiło się też sporo zabudowy, która zatarła pierwotną koncepcję urbanistyczną Mikuckiego. Spała nadal pozostaje modnym kurortem. W lasach spalskich zlokalizowano Centralny Ośrodek Sportu, przygotowujący olimpijską kadrę lekkoatletów. W czasach prezydentury Aleksandra Kwaśniewskiego, w 2000 r. odnowiono tradycje spalskich dożynek prezydenckich. Miłośnicy Spały marzą o odbudowaniu dawnego pałacu carskiego. Czas pokaże...